

A londoni Eighty Club magyarországi látogatása 1906-ban

J E S Z E N S Z K Y G É Z A

1906. szeptember 21-e és október 1-e között a Nagy-Britanniában kormányon levő Liberális párthoz közelálló Eighty Club 28 tagja, köztük 12 parlamenti képviselő, 8 kísérővel Magyarországra látogatott az Országos Függetlenségi és 48-as Pártkör meghívására.¹ Újukra röviddel az osztrák—magyar dualizmus legsúlyosabb politikai válságának lezárulása után, még igen érzékeny politikai légkörben került sor; ez és a politikai uborkaszezonban Magyarországon, Ausztriában, Nagy-Britanniában és Európa több más országában a látogatás által kiváltott széles körű sajtóvisszhang² indokolttá teszi, hogy az esetben többet lássunk, mint az újkori angol—magyar kapcsolatok egyik kuriózumát, s hogy beilesszük a Magyarország külföldi megítélésében az I. világháború előtt megfigyelhető változás folyamatába.

Az 1906. április 7-én Magyarországon kormányra kerülő koalíció megnövekedett lehetőségekkel folytatta a külföld, különösen pedig Anglia rokonszenvének és politikai, sőt gazdasági támogatásának megnyerését szolgáló propaganda-erőfeszítéseit.³ E törekvések mögött elsősorban a Függetlenségi párt, személy szerint pedig annak két vezére, KOSSUTH Ferenc és gróf APPONYI Albert állott. Az angliai iskolázottságú KOSSUTHban élénken élt atyja páratlan angliai sikereinek

1. A látogatásról a klub részletes beszámolót adott ki: *Hungary. Its people, places, and politics. The visit of the Eighty Club in 1906.* London, 1907, Fisher Unwin. 413 l., 60 t. (A továbbiakban *Eighty Club: Hungary*).
2. *Eighty Club: Hungary.* 406. l.
3. E törekvés bizonyítása még további levéltári kutatásokat igényel, de elgondolkoztató tény, hogy 1907—09-ben 19 olyan angol nyelvű könyv és hosszabb pamflet jelent meg Magyarországról, helyzetéről, kultúrájáról, amely rokonszenvez a magyar függetlenségi törekvésekkel, illetve közvetlenül a magyar kormánykörök támogatásának köszönhette megszületését, míg a megelőző tíz évben körülbelül tíz, s 1910—14 között is csak kilenc. E munkákat ismerteti tanulmányom: *Magyarország az első világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban.* = *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1970—1971.* 405—431. l. — Az 1908. évi londoni magyar kiállításon való részvétellel a Minisztertanács a különböző minisztériumoknak és a fővárosnak összesen 570 000 korona hitelt, illetve segélyt szavazott meg. Országos Levéltár (OL) K 26 (Miniszterelnökség) 1908—XXXIX—1251. — Az eredetileg erre a kiállításra készülő, de végül csak 1909-ben megjelent országismertető könyv céljaira a miniszterelnök 1908. március 26-án 10 000 K segélyt engedélyezett GOLONYA Jenőnek, a kiadvány egyik szerkesztőjének. OL K 26 1910—V—1389.

emléke, s remélte, hogy 1848/49 hagyományaira hivatkozva pártja és kormánya rokonszenvet tud kelteni ügyük iránt a brit közvéleményben. Az angolul is kitűnően szónokoló APPONYI sógora, MENSENDORFF gróf, a Monarchia londoni nagykövete révén jó személyes kapcsolatokkal rendelkezett egyes befolyásos angol körökben, és az Interparlamentáris Unióban való szereplése is némi tekintélyt biztosított számára, amikor cikkeiben az angol közönséghez fordult.⁴ Írásai és beszédei tanúsága szerint a koalícióban részt vevő Alkotmánypárt vezére, gróf ANDRÁSSY Gyula is súlyt helyezett az angol rokonszenv ápolására.

A vezérek azonban nem állottak törekvéseikkel egyedül. A magyar politikai vezetőréteg a reformkor óta erős érdeklődést mutatott Anglia iránt, a parlamenti szónoklatok és a publicisztika tele volt angol utalásokkal, precedenseket keresve gyakran hivatkoztak a brit politika példáira. Ugyanakkor a századvégen megélénkülő önálló vámterületi követelések mögött álló kis- és középburzsoázia elsősorban az angol és francia tőkénél remélt támogatást találni az osztrák és német tőke domináns súlyával szemben, s KOSSUTH mint kereskedelemügyi miniszter előszeretettel képviselte ezeket a törekvéseket.

Milyen esélyei voltak a koalíciós reményeknek Angliában? Mindenekelőtt különbséget kell tennünk a magyarok melletti rokonszenv és az Ausztriával szembeni függetlenségi-nemzeti törekvések politikai támogatása között. A szabadságharc, kisebb mértékben pedig az 1867 utáni magyarországi liberális politika (például az egyházpolitikai reformok) hatására ez idő tájt még széles körűnek mondható a liberálisnak tekintett Magyarország iránti angliai rokonszenv, de a koalíció és az uralkodó közötti 1905–06-os vitában az angol sajtó nagy többsége — főként külpolitikai megfontolásból, féltve a hatalmi egyensúlyban fontos szerepet betöltő Monarchia egységét és súlyát — nem állt a magyar követelések mellé.⁵ Valamivel több megértést mutattak egyes liberális körök, mert a koalícióban jogos nemzeti törekvések hordozóját látták, márpedig ezek támogatására hagyományaik, különösen pedig GLADSTONE kiállása a kis népek (bolgárok, örmények, sőt írek) mellett erre mintegy kötelezték őket. Minthogy nem ismerték a magyarországi belső viszonyokat, volt némi esélye a magyar kormánynak, hogy az angol liberálisok előtt kedvező színben tűnjék föl,⁶ különösen,

4. A koalíciós vezérek közül KOSSUTH Ferenc többek között a *National Review* 1905 októberi számában és a *Daily Chronicle*-ban (1906. február 22.), továbbá a *Times*-ban (1905. febr. 7.), APPONYI pedig a *Monthly Review* több (pl. 1905. februári) és az *Outlook* 1906. márc. 17-i, márc. 31-i, ápr. 14-i számában, korábban pedig 1904-ben az Interparlamentáris Unió St. Louis-i ülésére kiadott pamfletjében, valamint a *Times* 1905. júl. 1-i számában megjelent levelében kísérelte meg az angol közönség meggyőzését a koalíciós „nemzeti” követelések jogos voltáról. APPONYI *Emlékirataiban* is kitér az angol közvélemény megnyeréséért folytatott harcára, bár a részletekről csak igen szöfukarul nyilatkozik. *Emlékiratai* II. köt. Bp. 1934. 179–180. l.
5. Az uralkodó hangnemet a *Times* baráti hangú figyelmeztetései fejezték ki (ezekre l. az 1972. évi *Évkönyvben* megjelent tanulmányomat: *A Times és Magyarország az 1904–06-os politikai válság idején*). Az angol sajtó barátságtalan hangneméről panaszodik a Budapesten megjelenő *Hungary* c. lap is: *The British Press and Hungary*. 1907. aug. 10. 6–10. l.
6. Például a *Review of Reviews* a magyar parlament 1906. febr. 19-i felosztatása után elképzelhetőnek tartotta, hogy „a magyar hazafiak, akiket nem lehet önkényes módszerekkel meghunyászkodásra készíteni” végül elvesztik türelmüket, kinyilvánítják az ország függetlenségét és Ferenc József helyébe új uralkodót választanak maguknak. *The Review of Reviews*. 1906. márc. 237. l.

ha az Angliában egykor annyira tisztelt KOSSUTH Lajos fia a függetlenségi pártvezér és a kormány minisztere. A koalíció azonban — illúziókergető magatartásával összhangban — figyelmen kívül hagyott néhány fontos realitást. Mindenekelőtt tisztában kellett volna lenniük azzal, hogy az 1905 végén kormányra jutó angol liberális párt nem volt azonos az egykor KOSSUTHOT támogató radikálisokkal. Annyiban kevesebb volt, hogy az „össz nemzeti” külpolitikát folytató kormánypárt erősen tompította ellenzéki múltja egy sereg állásfoglalását, így a Balkán, Törökország és Írország kérdésében is, tehát nem lehetett arra számítani, hogy akár egy még oly jogos, de a szeparatizmus felé mutató magyar mozgalmat támogatni fog. (Az új angol kormányban eleve háttérbe szorult az a radikális irányzat, amelynek az ír kérdésben pl. éppen az Eighty Club volt az egyik exponense.) Másrészt viszont a munkásmozgalommal rokonszenvező angol liberális álláspont erősen túlhaladt a múlt századi brit radikalizmuson, az 1906-os választásokon a liberálisok általában együttműködtek a Labour Party-val. E tekintetben tehát igen messze álltak a magyarországi koalíció által vallott felfogástól. Rövidesen azt is tapasztalnia kellett a magyar kormánynak, hogy a XX. század elején a nemzetiségi irányzatok támogatása már nem a magyarok támogatását jelenti az osztrák önkényuralommal szemben, hanem hajlamos a magyarországi nemzetiségek ügyének a felkarolására, a magyarországi magyar hegemonia bírálatára. A magyar nemzetiségi politika 1907—08-ban jelentkező kritikussai nem álltak távol azoktól a liberális-radikális köröktől, amelyeknek néhány képviselője a Függetlenségi párt meghívására 1906-ban Budapestre érkezett.

Az Eighty Club elnevezése az 1880-as angliai választások előtt GLADSTONE támogatására alakult bizottságra utalt, s a győzelem emlékére alakult meg a Liberális párt fiatalabb, radikális tagjaiból, akik előszeretettel vállalták politikai szónoklatok és gyűlések tartását. Az 1906-os választásokon a 750 körüli létszámú klub 212 képviselőjelöltjéből 163-at választottak be a parlament Alsóházába, míg 30-an a lordok között foglaltak helyet.⁷ A magyarországi meghívás KOSSUTH Ferenctől, közvetlenül pedig a kereskedelemügyi minisztérium londoni szaktudósítójától, RUTKAY Vilmostól (aki melleleg KOSSUTH rokona volt) indult ki, konkrét rögzítésére pedig 1906 július végén került sor, amikor APPONYI részt vett az Interparlamentáris Unió londoni konferenciáján. A látogatók között — miután FULLER pénzügyi államtitkár egészségi okokra hivatkozva lemondta az utat — nem volt igazán prominens személyiség, többségük a hagyományos brit vezetőrétegek ifjabb tagjaiból került ki. Közülük csak Percy A. HARRIS vált később jelentősebb emberré mint liberális whip és a Londoni Városi Tanács fontos tagja. A küldöttséget Sir Charles McLAREN képviselő, a Londoni Metropolitan Railway elnöke és Henry NORMAN lapszerkesztő-képviselő vezette, tagjai közül említést érdemel még Oscar BROWNING neves cambridge-i neveléstudós.

Habár CAMPBELL-BANNERMAN miniszterelnök — aki szintén tagja volt a Clubnak — állítólag üdvözölte a látogatás tényét, KOSSUTH Ferenchez írott levelében,⁸ a külügyminisztérium nem lekesedett az útért, félve, hogy ez Magyarország melletti és Ausztriával szembeni kiállásnak fog minősülni. Lord FITZ-

MAURICE parlamenti külügyminiszter-helyettes egyetértett GREY külügyminiszterrel, hogy a látogatásnak ne adjanak semmiféle hivatalos jelleget, s közölte,

7. *Eighty Club: Hungary.* 27—28. 1.

8. *Budapesti Hírlap.* 1906. szept. 15. 3. 1.

miszerint augusztusban már figyelmeztette FULLER államtitkárt: „legyen óvatos és ne engedjen semmi olyant mondani vagy tenni, amit úgy lehetne értelmezni, mint csatlakozást egy Ausztria-ellenes demonstrációhoz”.⁹ A külügyminiszter magánlevélben figyelmeztette GOSCHENT, Nagy-Britannia bécsi nagykövetét a látogatás esetleges osztrákkellenes élére.¹⁰

A magyar kormány a látogatásból elsősorban politikai tőkét remélt kovácsolni Ausztriával szembeni és belpolitikai helyzete erősítésére, míg a tényleges angol tőkét a szeptember 30-ára meghívott brit kereskedelmi kamarák küldöttségétől várta. A két társaság fogadtatására a minisztertanács szeptember 5-én 30 000 korona előirányzat nélküli kiadást szavazott meg,¹¹ KOSSUTH miniszteriuma pedig látványos és gazdag programot állított össze számukra, tekintettel „a látogatásukhoz fűződő politikai és gazdasági érdekeinkre”, továbbá arra, hogy „az Eighty Clubnak hozzánk érkező képviselői legnagyobb részt az angol parlamentnek tagjai, az angol kereskedelmi kamarák küldöttei pedig a legelőkelőbb angol kereskedelmi és gyáros körökből valók”.¹² A Függetlenségi párt képviselő tagjainak a pártvezér levélben jelentette be a nevükben történő meghívást, annak a megjegyzésnek a kíséretében, hogy ők képviselik a magyar liberalizmust.¹³ A kormányzat támogató sajtó az Eighty Clubot „az angol kormánypárt politikai pártszervezete”-ként (*Budapesti Hírlap*), „Anglia politikai világának legelőkelőbb clubja”-ként állította be, teljesen alaptalanul, amint ezt a városi polgárság korábban Tiszát támogató lapja, *Az Újság* egyik olvasója kifejtette.¹⁴ Az Eighty befolyásban és létszámban valóban messze elmaradt a National Liberal Clubtól, vagy a Reform Clubtól, nemhogy a liberálisok pártszervezete lett volna. A *Budapesti Hírlap* más téren is erősen felértékelte a látogatást. Azokhoz az új típusú nemzetközi találkozókhöz hasonlította, amelyek államférfiak, közéleti személyiségek, újságírók látogatásai nyomán a francia—olasz kibéküléshez, az angol—francia *entente*-hoz vagy az angol—amerikai angolszász szolidaritás elmélyüléséhez vezettek. RÁKOSI Jenő orgánuma úgy vélte, hogy az Eighty Club útja lesz

9. Lord FITZMAURICE levele Sir Edward GREY-hez, 1906. szept. 17. és szept. 22. Public Record Office, London (P.R.O.), Foreign Office (F.O.) 800/40.

10. Sir Edward GREY levele Sir Edward GOSCHENHöz, 1906. szept. 19. P.R.O. F.O. 800/40. — A külügyminisztérium álláspontja fokozatos megmerevedést mutat. Augusztus folyamán a Londonban élő népszerű magyarországi származású író és előadó, dr. REICH Emil javaslatára még fölmerült új brit konzulátusok létesítése Kassán és Nagyváradon, illetve Kolozsvárt és Zágráiban. E. BARRINGTON másodkülügyminiszter-helyettes szerint ezzel „nem csupán jobban lehetne védeni a magyarországi brit érdekeket, de szorosabb és meghittebb kapcsolat alakulhatna ki a brit és a magyar állampolgárok között.” P.R.O. F.O. 120/829. GREY külügyminiszter és CLARKE budapesti főkonzul levélváltása, 1906. aug. 22. és aug. 29. A kezdeti érdeklődés után azonban a minisztérium végleg elejtette a tervet, nem kívánva Magyarországra támaszkodni Ausztriával és Németországgal szemben. P.R.O. F.O. 371/7, Reich 1906 július—augusztusi memoranduma és a csatolt megjegyzések. — Az Eighty Club támogatásával együtt tárgyalja a tervet F. R. BRIDGE: *Great Britain and Austria-Hungary 1906—1914: a diplomatic history*. London, 1971. 25—26. l.

11. OL, K 27 (Minisztertanácsi jegyzőkönyvek). 1906. szept. 5., 9. tétel.

12. OL, K 26 1906/4438. KOSSUTH Ferenc átirata a miniszterelnökhöz.

13. *Budapesti Hírlap* (továbbiakban *BH*). 1906. szept. 15., 3. l. — Már a lap szept. 1-i számának vezércikke is úgy harangozta be útjukat, mint a koalíció „küzdélméi és sikerei” angol elismerését.

14. *Az Újság*. 1906. szept. 16. *Dr. M. O. levele*. 5. l.

az az alkalom, amikor a magyarság viszonzhatja a Kossuthot Angliában fogadó ovációkat.¹⁵ A *Pesti Hírlap* vezércikke a vendégek érkezése kapcsán a hatékony külföldi propaganda megteremtését követelte, nem utolsósorban a hazai nemzetiségek propagandasikereinek ellensúlyozására,¹⁶ pár nappal később pedig az Eighty Club egyik tagjától, W. B. Forster BOVILL budapesti laptudósítótól közölt vezércikket a Club útjával kapcsolatban. Ebben Magyarországot az „Ausztria, Németország és Oroszország csefогásai és nagyzási hóbortja ellen” létrehozandó Balkán-föderáció vezetésére szólította föl.¹⁷

A liberális jelző Kossuthék részéről történő kisajátítása ellen már *Az Újság* is tiltakozott,¹⁸ a radikális *Budapesti Napló* pedig leleplezte a magyar kormány-
nak a látogatással kapcsolatos belpolitikai szándékait: Kossuth Ferenc unoka-
öccse a magyar export előmozdítása helyett turistákat importál; e mögött a
kormány-
nak az a törekvése áll, hogy „a mi viszonyainkat nem ismerő, jóhiszemű-
ségükben máris félrevezetett angol politikusok itt közöttünk saját európai tekin-
télyükkel zsirálják a mostani kormányrendszer szabadelvűségéről szóló hamis
váltót”, amire azután hivatkozhatnak, „valahányszor a hazai közvélemény meg-
érdemelt vádakkal sújtja kormányzati működésének utálatos és vakmerően retro-
grád irányzatát”. A lap a liberális angol kormány pár hónapos működésének össze-
foglalásával mutatott rá arra az óriási különbségre, ami a meghívók és meghívot-
tak politikai arculata között fennállt.¹⁹ Ugyanezt a kontrasztot emelte ki — még
élesebben fogalmazva — a *Népszava Óvakodjunk a zsebtolvajoktól* c. írása. Elmondta,
hogy Angliában a kormány segíyezi a munkanélkülieket, az iskolát teljesen meg-
tisztította az egyházi befolyástól, eltörölte a szakszervezeteknek a sztrájkokkal
kapcsolatos anyagi felelősségét, jogot adott a sztrájkorség állítására és a sztrájk
melletti propagandára. Föltette a kérdést, el fogják-e mondani a magyar vendég-
látók, hogy ezekben a kérdésekben mi a magyarországi gyakorlat. „Ha az angol
szabadelvű képviselők meglátnák a hazug és csalfa Potemkin-falvak mögött a
magyar osztályuralom igazi képét, bizonyára ők is ámulva írják meg följegyzé-
seikben, hogy olyan országban jártak, amelyben a legszemérmertlenebb jogfosz-
tást, a szabadság leglelkiesmeretlenebb eltiprását, a sötétség legvakmerőbb ter-
jesztését szabadelvűségnek nevezik.”²⁰

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt nem azonosította a meghívottakat
a meghívókkal, s maga is támogatást várt az idelátogató angoloktól. Már a vendé-
gek megérkezése után a *Népszava* hat oldalas angol nyelvű különkiadást készí-
tett szeptember 23-i vasárnapi számához *Audiatur et altera pars* címen. Az aznapi
rendes szám szerint ebben „a vendégeket fölvilágosítjuk arról, hogy tulajdon-
képpen politikai kortescélra akarják őket csalárd módon felhasználni, s hogy
mindaz, amit a magyar szabadságról, kultúráról eléjük tárnak: hazugság”.²¹
Az angol kiadás (tulajdonképpen röpirat) üdvözli a liberális látogatókat, figyel-
mezteti őket, hogy tudomásuk nélkül és szándékaik ellenére politikai eszközként

15. *BH.* 1906. szept. 21., 1–2. l.

16. *Pesti Hírlap* (továbbiakban *PH*) szept. 21., 1–2. l.

17. *PH.* 1906. szept. 24., 1–2. l.

18. *Az Újság.* 1906. szept. 15.

19. *Budapesti Napló* (továbbiakban *BN*). 1906. szept. 15., 1–2. l.

20. *Népszava.* szept. 21., 2. l.

21. *Népszava.* 1906. szept. 23., 6. l. Ugyanitt gúnyvers jelent meg „Tulipánia” meg-
tévészto szándékú bemutatásáról.

kívánják őket felhasználni („a liberalizmus zászlajával akarják eltakarni a magyarországi feudális reakció csempészárúját”), majd kifejti, mennyire távol áll a liberalizmustól a meghívó Függetlenségi párt. Az elmúlt választásokon Angliában a liberálisok és a munkáspártiak együtt harcoltak a konzervatívok ellen, a győzelem után a liberális sajtó lelkesen üdvözölte a Munkáspárt megerősödését, míg a magyarországi választásokon a függetlenségiiek a klerikálisokkal [Néppárt] és a feudálisokkal [Alkotmánypárt] együtt harcoltak a munkásság ellen, sajtójuk pedig állandóan becsmerli a munkásmozgalmat. Ezután elmondja, hogy a mezőgazdasági munkások évi jövedelme alig éri el a 13 fontot, mégis az elmúlt nyáron a minden rendbontás nélkül sztrájkolókat a függetlenségi párt helyeslése mellett letartóztatták és hónapokra börtönbe vetették. Hivatkozik a kivándorlásra is, amiben nemesak a csekély jövedelem játszik szerepet, hanem a művelt földterület $\frac{2}{3}$ -át kitevő nagybirtok is, e helyzet bírálata azonban lázításnak minősül. Hivatkozik a sztrájkjog és a vallásoktatás terén Angliában és Magyarországon követett eltérő gyakorlatra, s az egyházak uralkodó befolyására a magyarországi iskolákban. Arra is figyelmezteti a látogatókat, hogy gazdag meghívóik a látogatás költségeit az államra, tehát jórészt a szegény dolgozókra hártották. Ezután hivatalos statisztikai adatok alapján részletesen ismerteti a földbirtok megoszlását, a jövedelmek és adók elosztását. Az adatok fényében az olyan kifejezések, mint „liberalizmus”, „demokrácia”, a „társadalmi jólét előmozdítása”, „hazafiság” stb., csupán értelem nélküli szavak, s csupán a brutális osztályérdeket, a feudális nagybirtokosok, püspökök és a plutokrácia osztályuralmának leplezését szolgálják”. Ezt igazolja a parlament összetétele is. A földtulajdon megoszlása terén az elmúlt harminc évben bekövetkezett változások is csak a nagybirtok (ezen belül a hitbizomány) erősödését és a kisbirtok csökkenését mutatják. A nagybirtok művelését is az osztályszempontok dominálják: a több embert jövedelmezően foglalkoztató intenzív kultúrák helyett az extenzív búzatermesztést kultiválják. A röpirat elismeri, hogy Angliában sem más a földbirtok megoszlása, de hozzát teszi, hogy ott a foglalkoztatottak számát és a termelést tekintve az ipar dominál, nem úgy, mint Magyarországon. Az 1848 előtti jogviszonyokhoz képest a lap csak névleges különbséget lát, hozzátéve, hogy a jobbágyfelszabadítás gazdaságilag inkább a földbirtokosoknak használt. Megállapítva, hogy a mezőgazdasági Magyarország viszonyait nem lehet az ipari Angliához hasonlítani, Németországgal, Franciaországgal, Dániával és az Egyesült Államokkal összehasonlítva egyedül Magyarországon találja a nagybirtok arányát dominálónak, sőt növekvőnek, s míg másutt a törvényhozás is támogatja a földtulajdon kiterjesztését, addig Magyarországon e világtendencia híveit a „liberális” kormány bűnözőknek tekinti. A választójogi cenzusról elmondja a vitairat, hogy „e rendszer alapján a termelői többség túlnyomó része meg van fosztva a választásokon, valamint az ország és a helységek ügyeiben való részvétel jogától”, ráadásul a törvényhozás és a közigazgatás egyaránt a privilegizált osztályok kezében van — ezért akarja a kormány elkerülni az általános választójog bevezetését. Ez „végét jelentené az önző feudális rendszernek”, ezért folytat ellene harcot a kormány. Tekintve, hogy a küldöttség tanulmányozni akarja Magyarország szociálpolitikáját, a *Népszava* beszámol az aratósztrájkok megelőzésére hozott intézkedésekről, az 1898-as „rabszolgatörvény” legsérelmesebb pontjairól — emlékeztetve az angol liberálisokat a dél-afrikai kínai kulikat sújtó hasonló szellemű intézkedések elleni angliai felháborodásra. Kitér az 1900: XVI. „jótékonyági” törvény önmagát leleplező

intézkedéseire, majd betetőzésül elmondja, hogy Magyarországon megengedett a mezőgazdasági munkás testi fenyegetése, ha ez nem okoz 8 napon túl gyógyuló sérülést. Végül a még csak törvényjavaslat formájában létező betegség- és balesetbiztosítási intézkedésekről mutatja ki, hogy a terheket a munkáltatókról jórészt az államra és a munkásokra fogják hárítani, emellett nem terjednek ki a mezőgazdasági proletariátusra. A törvény egyes korábbi jogaitól is megfosztaná a munkásságot, minthogy a biztosítási alap kezelésében egyenlő képviselőt szándékozik biztosítani a munkáltatóknak és a munkásoknak. Egészében véve a kormány szociálpolitikája humbug — állapítja meg az Eighty Club Magyarországra látogató tagjainak ajánlott *Népszava*-különkiadás.²²

Az SZDP e dokumentumának érdekessége, hogy az 1903-as, önálló parasztgazdálkodást elvető programjával szemben e cikkben követendő példaként ír Dánia intenzív, belterjes gazdálkodást folytató birtokosparasztságáról, ami talán finom eltávolodást jelent az agrárkérdésben elfoglalt dogmatikus állásponttól. Általában több szót szentelt a mezőgazdasági munkások szervezkedésének és helyzetének, mint az ipari munkásság gondjainak. Igaz, az írás érvelésére rányomta bélyegét, hogy angol polgári liberálisok számára készült, s érthető módon az előttük is hatásos érveket, a legjobban támadható kérdéseket sorakoztatta föl, de alapvető őszinteségét az is jelzi, hogy az angol látogatással kapcsolatos másik fontos kérdésről, az Ausztriához fűződő viszonyról — híven a szociáldemokrata program e megoldatlan dilemmájához — nem ejtett egy szót sem.

Mint láttuk, a magyar sajtó többsége vezéreikkben köszöntötte az angol vendégeket, akik szeptember 20-án délután érkeztek meg Budapestre, ahol a Hotel Hungáriában, a Duna-parti szállodasor sztárjában helyezték őket el. Másnap első közszereplésük KOSSUTH sírjának a megkoszorúzása volt. Nathaniel MICKLEM képviselő beszédében büszkeséggel említette, hogy KOSSUTH legelkeesebb angliai köszöntői között volt COBDEN és BRIGHT, az Eighty Club pedig az ő elveiknek a politikai örököse. KOSSUTH pályafutását mint a szabadságért és a szabad intézményekért folytatott küzdelmet tekintette át, míg a kiegyezéssel kapcsolatos álláspontjáról tapintatosan megállapította: „Ő idealista volt, a tökéletes megoldásért harcolt, s úgy találta, nem vehet részt egy olyan kormányban, amely elmarad eszményétől.” APPONYI válaszbeszédében közelíteni próbálta miniszter-társa apját a kormány politikai filozófiájához: hangsúlyozta, hogy KOSSUTH nem forradalmár, nem fanatikus pusztító volt, hanem nagy teremtő géniusz. Az első napi program a Vígszínházban fejeződött be HERCZEG Ferenc *Ocskay brigadérosá*-nak első felvonásával, amit tárogatókísérettel előadott kuruc dalokkal bővítették ki.

22-én a vendégek egy része a királyi palotát nézte meg, mások pedig iskolákat kerestek föl. A Bacsay-utcai főgimnáziumban az igazgató latin nyelven biztosította őket, hogy a tanárok az ifjúságot az angol példa követésére serkentik. A Parlament épületében tett látogatásukkal kapcsolatban a *Budapesti Hírlap* megjegyezte, hogy kissé soknak találták az aranyozást, de az épület is meggyőzte őket arról, „hogy a magyar valóban parlamentáris nemzet”.²³ Nagy tetszést aratott körükben a megnyitás előtt álló városligeti Mezőgazdasági Múzeum és az Amerikában tanult PAIKERT Alajos igazgató kalauzolása. Este került sor az

22. *Audiat et altera pars.* = *Népszava*. 1906. szept. 23. *Special Edition*.

23. *BH*. 1906. szept. 23., 6–8. l.

Országos Kaszinóban a kormány díszbédjére. A két uralkodóra mondott köszöntő után APPONYI a gyengélkedő KOSSUTH nevében is az Eighty Clubra ültette poharát. Szavai jól jellemzik a vendéglátók gondolatvilágát és állandóan visszatérő témáját. „Mi magyarok nem csupán csodáljuk az angol nemzetet, de mély rokonszenvet is érzünk iránta. Hozzája képest kicsiny nép vagyunk, de a történelem tanúsága szerint mindig a szabadság országa voltunk. Emellett az angol és a magyar alkotmány sok közös vonást mutat. A 16. században Európában csak két alkotmányos állam volt: Anglia és Magyarország. Ez a tény szorosabbra vonta a két ország történelmi kapcsolatát. E két nemzet közös vonása a szabadság szeretete. Minden magyar gondolataiban és érzéseiben az első és legfontosabb a személyes és a nemzeti szabadság szeretete volt. Az egész magyar nép nevében kívánom, hogy angol vendégeink azzal a benyomással térjenek haza, hogy a magyar lovagias és szabadságszerető nép, s kívánom, hogy az ősi és ma újból megerősített kapocs váljék még erősebbé. Az Eighty Club látogatásával és a két nemzet találkozájával létrejött barátság drága kincse a magyar népnek.”²⁴ Miután APPONYI elmondta, hogy a vendéglátók milyen képet szeretnének magukról kialakítani, Henry NORMAN mondott köszönetet a fényes vendéglátásért. Kijelentette, hogy nem hivatalos minőségben érkeztek Magyarországra, csak mint egy politikai párt és egy politikai klub egyéni tagjai, de útjuk része az az új nemzetközi irányzatnak, amely az angol uralkodó kezdeményezése nyomán új alapokra kívánja helyezni az országok viszonyát, hogy „a szigorú diplomaták hűvös levelezését és a felelőtlen újságok gyalázkodásait” váltsa föl az *entente cordiale*-ok

24. *Eighty Club: Hungary.* 89–90. l. Az eredetileg angolul elhangzó beszédnek a *BH*-ban megjelent magyar fordítása jóval hosszabb az angol közlésnél. A kettő összevetése ugyan nem árul el lényegesebb tartalmi különbséget, de jelzi, hogy APPONYI stílusa az angol olvasók számára túl cikornyás lett volna. A hitelesebb változat minden bizonnyal a *BH*-é. „Nemcsak nagy csodálat tölti szívünket e nemzet iránt, hanem bizonyos ösztönszerű érzések is vonzanak feléje. Mi nagyon kis nép vagyunk összehasonlítva a nagy angol nemzettel, a mi területünk nagyon kicsiny, azonban a történelem igazolja, hogy Magyarországon a szabadságnak mindenkor kedvező talaja volt és nálunk minden érzést, amely a szabadság felé irányult, melegen tápláltunk és vérünknek folyásával is képesek voltunk ezt az érzést védelmezni. Angliának nagy alkotmánya van, alkotmányunk és szabadságunk azonban nagyon sok helyen találkozik egymással. A XVI. században, amikor Európában minden alkotmány összetört, csak két ország volt, amelyben alkotmány volt: Anglia és Magyarország. (Éljenzés) A két nép között bizonyos közös érzés fejlődött ki, amely a történelem által adott köteleket még erősebbé fűzte össze és nemcsak hisszük, tudjuk, nemcsak a történelem mutatja azt, de a tapasztalatokból is láthatjuk, hogy ez a közös érzés valóban megvan a két nemzet között és az alap, amely a két nemzetben ezt az érzést táplálja, a szabadság iránti szeretet. Vannak bizonyos gondolatok és bizonyos érzések, amelyek minden magyar embernek át meg áthatja az utolsó lehelletig (sic!) és ezek között az első helyen van az egyéni és népszabadság. Az egész magyar nemzetnek nevében kifejezi azt a kívánságát, hogy a vendégek vigyék magukkal azokat a benyomásokat, amelyeket a lovagias és szabadságszerető magyar nép között találtak, vigyék magukkal Angolországnak fiai közé és ott adják át a magyar nemzetnek üdvözlését és a magyar nemzetnek mély tiszteletét. Mondják meg, hogy ez egy szabadságszerető nép, amely rokonszenvez mindazokkal a népekkel, amelyek a szabadság iránt élni is, halni is tudnak. Kívánja, hogy az a kötelék, amely az angol és magyar nemzet közt létesült, még erősebbé fonódjék össze és biztosítja az angol nemzetet az Eighty Clubnak jelenlévő tagjai által, hogy az a barátság, amely itt most erősebbé lett a két nemzetnek találkozása által, drága kincse a magyar nemzetnek, amelyet sokáig meg fog őrizni.”

verőfénye. Így az angol és magyar nép közeledését szolgáló útjuk megfelel VII. EDWARD és Sir Henry CAMPBELL-BANNERMAN miniszterelnök általános intencióinak. „M megbízás nélkül ez a mi megbízatásunk, hivatalos állás nélkül ez a mi hivatásunk. Mint egyének jelentéktelenek vagyunk, de szereplésünkben fontos missziót teljesítünk.”²⁵

NORMAN szavai legalább annyira szóltak saját országa közvéleményének, mint a magyar vendéglátóknak. Meg kívánta nyugtatni az angol kormányt és sajtót, hogy a Club nem adja ki magát egész Anglia vagy akár csupán a liberális kormány képviselőjének, s nem kíván beavatkozni a magyar pártpolitikába vagy az osztrák—magyar vitába. Az angol—francia szerződésben a világbéke javát szolgáló lépést látó brit radikálisok^{25a} csak üdvözölhették az út NORMAN által kifejtett célját, sőt a külpolitikai alapon még erősen Monarchia-barát *Times*-ban is örömmel állapította meg a sem a magyar koalícióval, sem a radikális Eighty Clubbal nem rokonszenvező bécsi tudósító, a látogatás kapcsán Budapestre siető Wickham STEED, hogy a Club mértéktartóan viselkedik és nem foglal el pártos álláspontot. STEED reményét fejezte ki, hogy a látogatás nyomán nőni fog azoknak az angoloknak a száma, akik pártatlan hozzáértéssel tudnak közeledni Ausztria-Magyarország problémáihoz. Ugyanebben a tudósításában viszont visszautasította KOSSUTH „unalmas és igaztalan” kitételét, hogy a látogatás révén az angol közönség „a bécsi szemüveget” használó és Bécsben székelő tudósítók félrevezetésétől mentesen ismerheti meg Magyarországot.²⁶

Beszéde további részében NORMAN egyetértőleg hivatkozott a két ország alkotmányos hagyományaira, beszélt az egyformán érzett magasabb sportszellemről, az ösztönös kölcsönös megértésről és szimpátiáról, az Európát ezer éven át védelmező magyar kardról, a mongol és török után is talpra állni tudó magyarság fényes jövőjéről. Óvatos módon utalt az alkotmányos haladás, a szabadságjogok állandó kiterjesztésének szükségességére (ami jelenthette a közjogi követelések melletti kiállást, de célozhatott a demokratizálás szükségességére is), de mindehhez hozzátette, nem volna helyes, ha ők nyilatkoznának Magyarország nagy kérdéseiről. Mindenesetre biztosította a vendéglátókat, hogy „nemzeti életük minden mozzanatát feszült figyelemmel és meleg érdeklődéssel fogjuk követni”. Egyidejűleg azonban tapintatos figyelmeztetésként kijelentette, ők bizonyosak benne, hogy a kérdések megoldásában a magyar bátorság józansággal és bölcseséggel fog párosulni, s hogy a magyar államférfiak célja az egész nép boldogságának az előmozdítása lesz.²⁷ Az út megszervezésében angol oldalról részt vevő Frank NEWBOLT beszédét a könnyedebb tónus és a felhőtlen dicséret jellemezte.

A vasárnap délelőtti konflisos városnézés után a főváros díszbéde következett, ismét számos magyar miniszter, képviselő és kormányhivatalnok részvételével. BÁRCZY István polgármester az egyetemes béke bajnokaként üdvözölte az angol királyt, majd „a küzdő és szabadságszerető nemzet” nevében köszöntötte a vendégeket „a nyugat-európai műveltség szélső zónáján”. A Londoni Városi Tanács nevében G. H. RADFORD válaszában a magyar főváros természetes és teremtett szépségeit ecsetelte, elismeréssel adózott a Londonnak is példát

25. *Eighty Club: Hungary*. 90—101. l.

25a. H. S. WEINROTH: *The British Radicals and the Balance of Power, 1902—1914*. = *The Historical Journal*. 1970. 4. sz. 653—82. l.

26. *The Times* (továbbiakban *TT*). 1906. szept. 24., 3. l.

27. *Eighty Club: Hungary*. 101—104. l.

nyújtó villamoshálózatnak, valamint a magyar iskolaügynek. Este a *Lohengrin* következett az Operában, majd fogadás a Park Klubban.

A turistaprogramnál fontosabb esemény volt a *Népszava* vasárnapi különkiadása. A magyar sajtó többsége ugyan elhallgatta ezt a kellemetlen incidenst, az Anglia megnyerésére sokat adó *Budapesti Hírlap* azonban fölvetette a kesztyűt. Másnapi vezércikkében megállapította, hogy a vendégeket már megnyerte ügyének a magyar nemzet, mellette fognak állni, ha ismét küzdenie kell jogaiért, s „a rágalom és a megtévesztés dúló munkája, amit ellenségeink végeznek, ezzel is megnehezül a külföldön”. Ezt a sikert próbálja most elrontani a *Népszava*. RÁKOSI Jenő lapja elismerte, hogy a szocializmus „tiszteletreméltó és szép elmélet”, de a magyarországi szociáldemokratákban csak hazájuk gyalázóit, a más véleményen levők terrorizálóit látta, akik meggyanúsítják az új kormány leg-tisztább szándékait is. A *Népszava* által fölhozott adatokat, állításokat azonban még csak nem is próbálta cáfolni, hanem azzal nyugtatta meg olvasóit, hogy „a hazaáruló készségnek épp oly kevés becsülete van Angliában, mint Magyarországon, azzal a különbséggel, hogy ott lehetetlen volna fennen hordani a fejüket”.²⁸ Ez utóbbi megjegyzés is jelzi, hogy a *Budapesti Hírlap* mennyire nem ismerte az angliai szólásszabadságot, amelybe például éppen az Eighty Club néhány tagjának a búr háborút nyíltan elítélő kiállása is belefért. Nehéz megállapítani, hogyan fogadták a *Népszava* érvelését maguk a címzettek. A *Budapesti Hírlap* tudósítója szerint még az írás elolvasása előtt kijelentették, hogy „amiképp nem hajlandók semmi fellengzős és üres magasztalásra, épp oly bizalmatlanul fogadnak minden túlzó kritikát, különösen azok részéről, akikben a nemzeti érzés hiányzik és akik dicselkedve tüntetnek ezzel a szégyellni való hiánnyal”.^{28a} A mondat második felének hitelessége erősen kérdéses, gyanúsán összecseng a függetlenségi publicisták és politikusok örökös szólamával. Utólag az angolok elismeréssel nyilatkoztak a különszámról,²⁹ de azért nem fordultak szembe a közpénzen bőkezű vendéglátóikkal, a szociálpolitikáról másnap tartott konferencián nem használták föl a *Népszava* által szállított érveket.

A tíznapos látogatás során az egyetlen érdemi tevékenység a munkáskérdésről, illetve a munkás-törvényhozásról szeptember 24-én tartott konferencia volt. Magyar részről igen gyér részvétel mellett^{29a} elsőnek KOSSUTH Ferenc ismertette hosszadalmasan a magyarországi munkás-törvényhozás útját az 1840-es kezdettől a koalíciós kormány tervezett intézkedéséig. A felhozott sok adatból és az egyes paragrafusokra is kiterjedő felsorolásból nem lehetett könnyű tárgyilagos képet alkotni a magyarországi munkástörvények valódi értékéről, de éppen ezt volt hivatva elősegíteni a *Népszava* különszáma. KOSSUTH előadása került minden kritikai hangot — még a szabadelvű kormányok elmarasztalásának könnyű útját sem választotta —, a fönnálló viszonyokat teljesen rendben levőnek tüntette föl, helyenként pedig olyan dicsékvést is megengedett magának, hogy „a magyar állam minden más országnál többet tesz a közegészségügy érdekében”. A SZDP követeléseiről, a szocialista munkásság és a hivatalos Magyarország

28. *BH.* 1906. szept. 24., 1–2. l.

28a. *Uo.*, 4. l.

29. *Eighty Club: Hungary.* 410. l.

29a. „Szégyenletesen kevesen jelentek meg a magyar politikusok az értekezlet megnyitásánál s később is csak néhányan szállingóztak be a terembe.” *Az Újság.* 1906. szept. 25., 4. l.

közötti mind nagyobb szakadékról egy szava sem volt, de kijelentette, hogy az előkészítés alatt álló ipartörvény, a tervezett adóreform, az amerikai homestead-intézmény meghonosítása nyomán „Magyarország jogosítva lesz helyet foglalni azon államok között, amelyeknek szociálpolitikai törvényhozása manapság vezérszerepet játszik”.³⁰ Az angol előadók sokkal kötetlenebb formában beszéltek, s részletek helyett a munkáskérdést annak politikai és társadalmi összefüggéseiben mutatták be. TOULMIN képviselő több kérdésben figyelemre méltónak találta a magyarországi megoldásokat, bár a nagyfokú állami beavatkozást Angliában elképzelhetetlennek tartotta. Erőteljesen kiállt a szabadkereskedelem előnyei, valamint a nemzetek és osztályok közötti béke fontossága mellett. A szakszervezetekről, a sztrájkjogról és az új parlament munkáspárti képviselőiről az ellenséges érzület minden nyoma nélkül beszélt. KOSSUTH-tal ellentétben beszédét nem a mind tökéletesebb kép megrajzolásának óhaja vezérelte, inkább a gondok bemutatására, a tényleges helyzet föltárására törekedett. Igen hatásos volt H. de R. WALKER képviselő, aki előadásában az ausztráliai és új-zéland-i helyzetet ismertette. Szavai nyomán a kor legdemokratikusabb alkotmánya (az Ausztráliai Államszövetségé), a megvalósult politikai egyenlőség képe bontakozott ki. A munkásságnak nemcsak politikai, de messzemenő gazdasági jogokat is biztosító állapotokat Ausztráliában a munkásság politikai harccal, a kormányzásból is részesülő Munkáspárt révén vívta ki, míg Új-Zélandban a liberálisok olyan messzemenő reformokat vezettek be, hogy erre nem volt szükség. Mint WALKER hangsúlyozta, e reformpolitikának köszönhető, hogy e két országban a forradalmi szocializmus, a szélsőséges tanok nem nyertek tért. Az értekezletet záró felszólaló, FÖLDES Béla, a szabadelvű kormányok közömbösségét, *laissez-faire* politikáját tette felelőssé a szocialista mozgalom magyarországi térhódításáért, a függetlenségiakat viszont úgy tüntette föl, mint akik szívükön viselik a munkásság jólétét, s liberális reformokkal biztosítják az osztályok békéjét, a társadalom fokozatos átalakítását, követve az angol liberalizmus példáját.³¹

Másnap a *Budapesti Hírlap* lelkes hangon méltatta KOSSUTH előadását, míg az angol, ausztrál és Új-Zéland-i példák kapcsán óvott az elsietett utánpótlástól: a magyar törvényhozók tartsák szem előtt „a mértéket (eredeti kiemelés), amelyet viszonyainkhoz módosítva kell alkalmazni”.³² A *Népszava* beszámolója a valósággal szembesítette KOSSUTH szavait. „Mi, munkások, napról-napra a legkegyetlenebb módon érezzük a magyar szociálpolitika áldásait. Sztrájkjogunk még papíron sincsen. A hatóságok durvasága minden szabad mozgást a lelkünkbe fojt. Ezeren és ezeren vándorolnak börtönbe, egyik társunkat a másik után nyeli el a tolonkocsi, mert az éhenhalásba nyugodtan beletörödni nem akarnak. Négy millió földműves polgár nyög állati sorban a rabszolga-törvény miatt. És KOSSUTH Ferenc szemérmetlenül vagy tudatlanul mégis oda mer állani az angolok elé, hogy a magyar szociálpolitika liberalizmusával hengegjen el.” Dicséri a rabszolga-törvényt, a gyermek- és nőmunka védelméről beszél, „de azt elhallgatta, hogy még a meglevő törvényeknek sem lehet érvényt szerezni az iparfelügyelők kevés száma és más irányú óriási elfoglaltságuk miatt. Hogy sehol a világon úgy nem bánnak proletárgyermekekkel és asszonyokkal, mint nálunk”. Békéltetési bizott-

30. *Eighty Club: Hungary*. 132—153. l.

31. Uo., 154—191. l.

32. *BH*. 1906. szept. 25., 6. l.

ságokról beszélt, de most Petrozsényban³³ kitűnt, milyen a békéltető eljárás. „Nyugaton bárhol, még a legreakciósabb pártok is százszor, ezerszer liberálisabbak, mint nálunk a „liberálisok”!”³⁴ Ezeket a gondolatokat ismételte meg a lap 26-i vezércikke is, hozzátéve, hogy a betegség- és balesetbiztosítás terheit a munkásokra hárítják, ha pedig néhány rendelkezés „helyesen alkalmazva a munkást némileg megvédené”, az alkalmazás és végrehajtás sohasem az ő javukra történik.³⁵ Hasonló vádakkal illette Kossuthot a *Budapesti Napló* is. Az egész akciót „világcsalás”-nak minősítette, megállapítva, hogy „ha ma nem sült le a bőr az orcájukról, akkor ezentúl nyugodtan mehetnek minden erkölcsi kudarc elé”. Az angolok viszont megmutatták, „milyennek kell lennie egy szabadelvű politikai párt szociális lelkiismeretének. Az a két angol felszólalás egy-egy izzó bélyeget süttött a koalíció homlokára”.³⁶

Az angol és magyar sajtó többségében azonban az Eighty Club útja kapcsán nem a két ország szociálpolitikájának az összevetése jelentette az igazi témát, sokkal nagyobb figyelmet szenteltek az osztrák—magyar viszonyt érintő vonatkozásoknak. Szeptember 24-én a koalíciós lapok kategorikusan cáfolták a hírt, hogy Budapest után a Club Bécsbe is ellátogatna.³⁷ A Monarchia vezető körei ezt mégis illendőnek tartották, de mivel sem Bécs város vezetése (a keresztényszociális-antiszemita LUEGERÉK), sem pedig az osztrák kormány nem volt hajlandó meghívni a magyar függetlenségek vendégeit, a feladat Alsó-Ausztria helytartójára hárult. A Függetlenségi párt többsége ugyan magának akarta megtartani az angol látogatás dicsőségét, de APPONYI és NORMAN végül rávették a klub néhány tagját, hogy hazafelé menet álljanak meg Bécsben és képviseljék a társaságot.³⁸ A konzervatív hangú *Saturday Review* szintén a „tűzzel való játszásnak” minősítette a függetlenségi meghívás elfogadását „Ausztria és Magyarország megzavart viszonya idején”, bár „szerencsére a látogatók indiszkrét akciójuk során diszkrét módon jártak el”. Mégis nevetségesnek találta, hogy egy enynyire nem jelentős csoportot „két nemzet is ünnepel és keresi beavatkozásukat egy olyan ügybe, amihez semmi közük”.³⁹ Az angliai liberális sajtó jóval kedvezőbb hangon számolt be az eseményekről, de a *Daily Chronicle* vezércikke is azért dicsérte meg NORMANT, hogy „bölcsezen kikerülte a magyar politika égető belső kérdéseit”.⁴⁰

Az osztrák—magyar viszony mégis terítékre került — mondhatnánk törvényszerűen — a Függetlenségi pártkör által a Royal szállóban 24-én este adott vacsorán. Elsőként Kossuth mondta el a szokásos szavakat a két népet összefűző szabadságseretetről, a hasonló két ősi alkotmányról, amelyből ugyan időközben eltörölték az ellenállás jogát, mégis él az a nemzeti érzésben. „E szellem nyilvánul meg küzdelmeinkben, amellyel alkotmányos úton, királyunk jóváhagyásával el fogjuk érni nemzeti céljainkat: édes hazánk függetlenségét.”⁴¹ Sir

33. 1906 augusztusában Petrozsényban a sztrájkról tanácskozó bányászok közé lőtt a csendőrség.

34. *Népszava*. 1906. szept. 25., 3—4. l.

35. *Uo.*, 1906. szept. 26., 1—3. l.

36. *BN*. 1906. szept. 25., 1—2. l.

37. *BH*. 1906. szept. 26., 6. l.

38. *TT*. 1906. szept. 25., 3. l.

39. *Saturday Review*. 1906. szept. 29., 382. l.

40. A *Daily News*, a *Daily Chronicle* és a *Tribune* írásaira a *BH* hivatkozott, 1906. szept. 26., 5—6 l.

41. *Eighty Club: Hungary*. 196—198. l.

Charles McLAREN válaszában a magyar emigránsokat egykor övező angol rokonszenv látszott életre kelni. Utalt rá, hogy az angol liberálisok mindig szimpátiával tekintettek a nemzeti aspirációkra és elítélték a politikai és nemzetiségi elnyomást, hogy a magyar nép különösen megnyerte együttérzésüket, látva a minden oldalról rátámadó ellenséggel szembeni küzdelmüket. Büszkeséggel tölti el, mondotta, hogy KOSSUTH Lajos, „ragyogó apja a ragyogó fiúnak” családja barátja volt, első emlékei éppen az ő nevéhez kapcsolódnak. „Mint minden angol fiút, engem is megkapott a magyar történelem romantikája. Gondolatban magam elé képzeltem Magyarországot gyönyörű asszonyait és lovagias férfiai. Úgy élt bennem Magyarország, mint a bőség, a gabona, a fa, az ásványkincsek országa, amely tele van energiával és szellemi erővel, egy olyan nép otthona, amely olyan harcosokat, költőket és zenészeket szült, akiket egyetlen más nép sem szárnyalt túl. Országukban tett látogatásaim nyomán csodálatom nem változott. Vegyük csak Budapest, e pompás város példáját. Gyors növekedésének és építészeti szépségének nincs párja Európában. Csak egy nagy nép teremthetett ilyen rövid idő alatt egy ilyen nagy fővárost, amely méltóan képviseli országuk függetlenségét.” Meg van győződve, mondotta, hogy a Függetlenségi Párt osztja az angol politikai élet vezérelveit. A liberálisok a béke és a kereskedelem hívei, s Magyarországgal kiváltképp növelni akarják az áruk cseréjét. Ehhez ott van a magyar kormány által oly kitűnően kiépített Fiume. Befejezésül reményét fejezte ki, hogy mielőbb üdvözölhetik Londonban magyar vendéglátóikat.⁴² A következő szónok a budapesti egyetem angol előadója, A. YOLLAND volt — akiből rövidesen YOLLAND Artúr, az angol nyelv és irodalom ny. r. professzora lett. Foglalkozott a látogatást kritizáló sajtóhangokkal és kérte honfitársait, ne engedjék magukat félrevezettetni. Utána közkívánatra APPONYI emelkedett szólásra. Rögtönzött beszédében hangoztatta, mennyire fontos Európa számára a magyar nemzeti törekvések beteljesülése, mert Magyarország csak így lesz képes betölteni hivatását, a nyugati szellem őrzését. Elismerte, hogy ehhez előnyös az Ausztriával kötött szövetség, a nagyhatalmi állás, de „ez a nagyhatalom akkor lesz biztonságban, mikor teljesen megbékül az ő benne levő nemzeti törekvések törvényeivel.”⁴³

A magyar kultuszminiszter szavai nem arattak osztatlan sikert sem a Monarchia két országában, sem Angliában. Azt az álláspontot fejezték ki, ami miatt Magyarországon az uralkodó és az 1905-ös választásokon győztes koalíció tizenégy hónapon keresztül nem tudott megegyezni egymással, s ennek az angol vendégek előtti hangoztatását nemcsak Bécsben, de a *Times* szerkesztőségében, sőt a londoni külügyminisztériumban — mint látni fogjuk — nem tetszéssel fogadták. A banketten elhangzottaknak tudható be, hogy az Eighty Club tagjai

42. Uo., 198–204. l. Érdekes, hogy még a látogatást rendkívül bőven ismertető *Budapesti Hírlap* is jóval rövidebb beszédet ad McLAREN szájába. Ebben nem szerepel KOSSUTH és a magyarsággal kapcsolatos első elképzelések, viszont a szónok meglehetősen nyíltan kiáll a Függetlenségi Párt nemzeti követelései és a nemrég lezárult alkotmányos válság során tanúsított magatartása mellett. Ugyancsak megértéssel szolt e tudósítás szerint a magyarok sovinizmusáról, kijelentve, hogy az angolok is sovinizták. *BH.* 1906. szept. 25., 4–5. l. Könnyen meglehet, hogy McLAREN a könyv számára utólag tompította szavait, de nincs magyarázat arra, miért nem szerepel a magyar sajtóban lírai vallomása. Sir CHARLES McLaren, későbbi nevén BARON Aberconway, (1850–1934) JOHN Bright nuckaöccse volt. *The Dictionary of National Biography*, 1931–1940, 582–3. l.

43. *Eighty Club: Hungary.* 205–209. l.

még az országot járták, amikor már megjelent a *Times*-nak a látogatás tanulságait összegező vezércikke, s ez teljesen STEED véleménye hatását tükrözte. E szerint súlyos hiba volt magyar részről egy ilyen határozottan pártjellegű klub meghívása, ezzel a belső pártviszályokba való be nem avatkozás elvét precedens nélküli módon megsértették. Az ilyen lépések „veszélyeztetik a külállamok belső békéjét”, s a jelen látogatás lefolyása is bizonyította, hogy mindkét fél részéről a pártpolitikai célok voltak az elsődlegesek. Fejtegetését a *Times* is angol belpolitikai vonatkozással zárta: támadta az Eighty Clubot, amiért az íreknek adandó Home Rule híve, s felidézte, hogy GLADSTONE 1886-ban Ausztria-Magyarország és a svéd—norvég unió példáját hozta föl az ír önkormányzat megadása mellett. E két példa azóta megmutatta, hová vezet a Home Rule politika.⁴⁴

A vezércikk kormány szintű reakciót váltott ki Magyarországon. A *Pester Lloyd* még a cikk megjelenése napján, a 27-i délutáni kiadásban közölte a magyar kormány félhivatalos („illetékes helyről származó”) nyilatkozatát. Ez visszautasította az angol belpolitikába való beavatkozás valóban kissé erőszakolt vádját, a meghívást az egész magyar nemzet nevében történtként tüntette föl, hozzátéve, hogy az angolokat nem mint liberálisokat és radikálisokat hívták meg, hanem mint olyanokat, akik „nem hagyták magukat befolyásolni a Times Magyarországgal szemben képviselt igen sokszor magyarelles és a méltányossággal össze nem egyeztethető álláspontjától.”⁴⁵ A kormány válaszában joggal ütközött meg *Az Újság*; eddig a látogatást minduntalan úgy emlegették, hogy az angol liberálisok eljöttek a magyar liberálisokhoz, most egyszerre csak magyarok és velük rokonszenvező angolok találkozójáról beszélnek.⁴⁶ STEED válaszában szintén utalt a kommüniké következetlenségeire, de részletesen csak a kifejezetten hamis állításokat vette sorra. Tagadta a magyarelleség és tendenciózusság vádját: több ízben is nyilvánosságot biztosított APPONYinak, 1905 januárja óta azt javasolta nyíltan, amit KOSSUTH titokban, vagyis hogy a koalíció tegye félre a jelszavakat, vállaljon kormányt és fogjon munkához — vagyis amire 1906 áprilisában végre rászánták magukat. Igaz, hogy technikai okokból főként Bécsben él, de magyarországi híreit sosem merítette osztrák forrásokból — amint azt APPONYI és KOSSUTH nagyon is jól tudhatja. (A célzás a velük és más magyar politikussal gyakran folytatott beszélgetésekre utalt.) A magyar események inkább őt igazolták, mint a koalíciós vezéreket, például APPONYIVAL ellentétben sohasem hitte, hogy TISZA 1905-ben erőszakkal és korrupcióval próbál majd többséget szerezni a választásokon; nem tartotta megalapozottnak a magyar vezényszó követelését, amelyért a koalíció 18 hónapon keresztül kész volt meghalni, hogy azután „felfüggeszse”. Kötelessége volt leleplezni a koalíció magatartását, mert ha már sikerült is nekik megfertőzniük az egész magyar közvéleményt, azt meg kellett akadályoznia, hogy a külföldet is félrevezessék. Végül megismételte az elmúlt hónapokban már annyi formában elhangzott alapelvét, hogy nézőpontja „Austro-Hungarian”, nem pedig „Magyar” vagy „German”, sem nem „Hun-

44. *TT.* 1906. szept. 27., 7. l. Tudvalevőleg 1905. júniusában fölbomlott a Svéd-norvég unió.

45. *Pester Lloyd.* 1906. szept. 27. *Abendblatt.* *BH.* 1906. szept. 28., 3. l. HOLLÓ Lajos és HOCK János lapja, a *Magyarország a Times* cikkét GOLUCHOWSKI külügyminiszter befolyásának tulajdonította! *Magyarország.* 1906. szept. 28.

46. *Az Újság.* 1906. szept. 28., 1. l.

garian” vagy „Austrian”, s egyedül „Ausztria-Magyarország egészének az érdekei vezérlik, valamint Angliáé, amely nem kis mértékben érdekelt a Monarchia változatlan kohéziójának és hatalmának a fönntartásában”.⁴⁷ Bizonyára nem véletlen, hogy STEED csak most adott hírt a *Népszava* 23-i angol számáról, noha annak megjelenésekor Budapesten tartózkodott és azóta sok tudósítást küldött haza. A szocialista agitáció olyan fegyver volt, amivel STEED sem kívánt élni minden körülmény között, de a Függetlenségi párt bankettje után bevetése mellett döntött.

A magyar sajtó hírt adott mind a *Times* vezércikkéről, mind STEEDnek a kommunikációra adott válaszáról, de a koalíciós lapok a nehezen megválaszolható megjegyzéseket egyszerűen kihagyták tudósításaikból. Így járt el például a *Magyarország*, amely, noha idézőjelben látszólag az egész *Times*-vezércikket leközölte, valójában erősen megcsonkította azt.⁴⁸ A Budapesten megjelenő *Hungary* c. lapban YOLLAND próbált válaszolni STEEDnek, tényleges ellenérvek nélkül. Reményét fejezte ki, hogy a *Times* támadása csak használni fog Magyarországot az angol népszerűségének: már COBDEN megmondta, hogy „jó ügy birtokában és a *Times* ellenében az ember ellenállhatatlan”.⁴⁹

A sajtópolémiaik közben a vendégek Magyarország kellemes arcával, a privilegiált osztályok országával ismerkedtek. 25-én különvonat vitte őket Tátralomnicra, ahol DARÁNYI földművelésügyi miniszter vendégei voltak a kedvükért ismét megnyitott nagyszállóban.⁵⁰ Az erős havazás ellenére (vagy éppen ezért) nagy élményt jelentett a Csorba-tó fölkeresése négylovas kocsikon, majd a Poprádi-tóhoz tett kirándulás. A Tátrából különvonatuk Pozsonyba ment, ahol folytatódott a bankettezés, külön hangsúlyt adva a kereskedelmi-ipari kapcsolatok remélt fejlődésének. Innen Budapesten át Orsovára utazott a társaság, ott hajóra szálltak és megtekintették a Kazán-szorost és a Vaskaput. A végállomás Herkulesfürdő volt, ahol MICKLEM mondta el a búcsúbeszédet. Miután meleg szavakkal köszönte meg a valóban „királyi vendéglátást”, megállapította: „elég láttunk ahhoz, hogy képesek legyünk helyreigazítani és módosítani a felelőtlen újságok állításait”. A Magyarországon látottak minden várakozásukat fölülműlték. „Ha Magyarország sokat tanulhat Angliától, úgy Anglia kétségkívül szintén sokat tanulhat Magyarországtól... A nevelés, a földreform és az ipari problémák nagy kérdéseiben új szempontokat adtak nekünk... a Magyarországon tanult lelkét sok angol választókerületben el fogjuk ismételni.” A magyar népnek azt üzeni, hogy a két népet továbbra is egyesítse a nemzetközi viták békés döntőbíráskodás útján történő megoldásának támogatása. Végül azt kívánta, hogy „virágozzék és gazdagodjék a három hegység és a négy folyam országa; Floreat in aeternum Hungaria!”⁵¹

Ezzel hivatalosan véget ért az Eighty Club magyarországi látogatása. A társaság javarésze visszafelé menet megnézte Szegedet és részt vett egy független-

47. *TT.* 1906. szept. 29., 5. l.

48. *Magyarország.* 1906. szept. 30.

49. *Hungary.* 1906. okt. 1., 2–5. l.

50. A *Budapesti Napló* szövéttette, hogy az 1000 koronás különvonat helyett egy I. osztályú vasúti kocsit is megtette volna, de hiszen csak „pezsgőben ezeket költenek arra, hogy az idegenek glóriát lássanak a Darányi Ignác homloka körül”. 1906. szept. 26., 2–3. l.

51. *Eighty Club: Hungary.*

ségi népgyűlésen, majd október 1-én APPONYI magánvacsoráján vett búcsút az országtól. Ezután keresték föl néhányan Bécset, ahol a „paritás” kedvéért gróf KIELMANNSEGG helytartó hivatalos vendégei voltak. Még a határról táviratban, Londonból pedig levélben mondtak köszönetet KOSSUTHnak. A látogatás viszonzására sosem került sor.

Az Eighty Club távozása jóval szerényebb figyelmet keltett a magyar sajtóban, mint érkezésük. Ennek oka lehet, hogy vidéki útjaik már nem szolgálták politikai érdekességekkel, a beszédek nem lépték túl a kölcsönös udvariaskodások szintjét. A hírközlés fejletlensége is nehezé tette útjuk követését Budapest határára kívül. Szeptember 30-tól egyébként is újabb angol vendégekre kellett összpontosítani a figyelmet: ekkor érkezett Budapestre az angol kereskedelmi kamarák küldöttsége. Míg az Eighty Clubtól csak szép szavakat várhattak, a brit ipar képviselőitől tőkét, magyarországi befektetéseket reméltek az Ausztriától való gazdasági különválás elősegítéséhez. Talán azt is megkockáztathatjuk, hogy az Eighty Club nem váltotta be teljesen a hozzá fűzött reményeket, mert magyar belpolitikai vonatkozásban sem álltak ki a Függetlenségi párt mellett a többi párt és irányzat ellenében, a fő kérdés, az Ausztriához, illetve az uralkodóhoz fűződő viszony tárgyában pedig igen tartózkodóan viselkedtek, bizonyára csalódást okozva a szélsőséges függetlenségi körökben. Ennek ellenére október elején a Függetlenségi párt banketten köszöntötte KOSSUTHOT és APPONYIT az Eighty Club útjának sikerében játszott szerepéért. Összefoglaló cikkben utólag a magyar lapok sem foglalkoztak a látogatással, a *Pesti Hírlap* vezércikke még itt-tartózkodásukkor állapította meg, hogy az út elősegítette a Magyarországgal (azaz a koalíció törekvéseivel) kapcsolatos negatív európai közvélemény megváltoztatását, hozzátéve, hogy a politikai megismerést ki kell egészítenie a közgazdasági haszonnak: ki kell szabadulni az osztrák és német tőke gyámsága alól.⁵² Még tovább ment a függetlenségi igények hangoztatásában a magyarországi *Hungary*, amikor arra kérte az angol vendégeket, világosítsák fel honfitársaikat, hogy Angliának nem egy német—osztrák jellegű birodalom fönmaradása az érdeke, hanem Csehország és Magyarország önállósága.⁵³

Az Eighty Club látogatásával volt kapcsolatos — STEED szerint annak logikus következménye — a *Montsgrève*-incidens. Az osztrák hivatalos körökhöz közelálló lap október 1-én megírta, hogy a júliusi londoni interparlamentáris konferencia alkalmából VII. EDWARD fogadta APPONYIT, aki meggyőzte a királyt a magyar követelések jogosságáról. Az angol pártklub látogatása már APPONYI eme sikerének a következménye. STEED mérges kommentárjában reményét fejezte ki, hogy „az ilyen incidensek megtanítják a brit politikáért felelősöket, hogy ne hagyják könnyelműen jóvá az ilyen nemzetközi darázsfészkekbe tett kirándulásokat”.⁵⁴ APPONYI hivatalos cáfolata pár napot váratott magára, amit angol részről nem vettek jó néven.⁵⁵ STEED még sokáig dohogott a látogatás miatt, humorosnak találta, hogy „egy bevallottan antiszovinizta és szabadkereskedelmi

52. *PH.* 1906. szept. 25., 1—2. l.

53. *Hungary.* 1906. okt. 1., 3—8. l.

54. *TT.* 1906. okt. 2., 3. l.

55. *Uo.*, okt. 3., 3. l. STEED szerint EDWARD király rendkívül dühös volt a hírért és külön üzenetben fejezte ki FERENC JÓZSEFNÉL a kacsá fölötti sajnálkozását. STEED levele Valentine CHIROLHOZ. 1906. okt. 17. Archives of The Times, Printing House Square Papers, Steed Papers.

párt képviselői” olyan helyzetbe kerültek, hogy „elvárják tőlük rokonszenvüket és támogatásukat a magyar sovíniszták és szabadkereskedelem-ellenesek partja iránt”. Londoni főnökéhez írt magánlevelében a vendéglátás magas költségeiről spekulált, majd az Eighty Club egyes tagjainak botrányos budapesti viselkedéséről, bordélyházi kalandjairól számolt be.⁵⁶

A liberálisokkal mérsékeltén, a radikálisokkal erőteljesen szemben álló *Saturday Review* STEEDhez hasonlóan vélekedett a magyar koalícióról és az Eighty Club „cicomás látogatásáról”, ami alkalmat adott a németbarát elemeknek, hogy a *Montagsrevue* cikkével csak növeljék a Monarchia belső feszültségeit.^{56a} 1906. október 13-án éppen az Eighty útjára hivatkozva emelt szót egyes angol liberálisok tervezett oroszországi utazása (a feloszlatott дума melletti demonstratív kiállítás) ellen. Emlékeztetett rá, hogy az Eighty Club tagjai teljesen tájékozatlanok voltak Ausztria és Magyarország belső viszonyairól, elmentek bankettozni, beszédek mondani, így azután a magyar nacionalista lapok oldaláról „úgy lettek beállítva, mint a magyar Home Rule törekvések támogatói”. „Valójában csak azt a leckét tanulhatták meg, hogy Ausztriában és Magyarországon az emberek épp oly kevésbé ismerik a brit belviszonyokat és az olyan intézményeket, mint az Eighty Club, mint ahogy a Club ismeri az osztrák—magyar politikát.”⁵⁷ Ezt egy olyan lap írta, amely szerint „a magyar nép egyedülálló módon rendelkezik olyan tulajdonságokkal, amelyek kiváltják az angolok szimpátiáját”, de ennél fontosabbnak tartotta Ausztria-Magyarország politikai funkcióját: az egyensúly megőrzését, márpedig „a magyarok éretlen ambíciója ennek az egyensúlynak a felrúgása”.^{57a}

Érdekes, hogy a liberális múltú, de a liberalizmustól mind jobban eltávolodó hetilap, a *Spectator* egy szóban sem kommentálta az Eighty Club útját, pedig SETON-WATSON (SCOTUS VIATOR) jóvoltából rendszeresen foglalkozott a magyarországi helyzettel. A radikális *Speaker* viszont az Eighty Budapesten járt tagja, J. E. ALLEN tollából beszámolót közölt az útról. Ő is elsősorban az egyes európai nemzetek közötti viszony megjavítását szolgáló lépésnek minősítette a látogatást, majd hangoztatta, hogy útjuk nem jelentette a magyar fél támogatását Ausztriával szemben, csupán összhangban volt a nemzeti aspirációk iránti rokonszenv liberális tradíciójával és azzal a véleménnyel, hogy a vitatott kérdéseket a helyszínen kell tanulmányozni. Mint írja, meglepve hallották Kossuth Ferencről, mennyit tettek Magyarországon a munkásságért, viszont a kissé arisztokratikus magyarok számára tanulságos lehetett, hogy az angol liberálisok milyen megbecsüléssel tekintenek a munkásság mozgalmaira és a munkáspárt parlamenti képviselőire. Elismeréssel szólt a magyar iskolaügyről, az állam által kítűnően irányított és támogatott mezőgazdaságról, a városok külsejéről. Befejező szavai a magyar vendéglátók reményeit látszották igazolni. „Megismertük Magyarorszá-

56. Az üzleti ügyben ezidőtájt Budapesten tartózkodó Robert PERKS képviselő információja szerint többen fölkerestek egy bordélyházat, ahol nem voltak hajlandók fizetni, mondván, hogy ők a magyar kormány vendégei. L. STEED id. levele. — Az incidens híre a laptudósító révén bekerült a diplomáciai jelentésekbe is. Vö. 60a jz.

56a. *Saturday Review*. 1906. okt. 6. 414. l.

57. *Saturday Review*. 1906. okt. 13., 448—449. l.

57a. Uo. 1906. okt. 27. 507. l.

got és a magyarokat, s ezt a tudásunkat örömmel osztjuk meg barátainkkal.”⁵⁸ Viszont a látogatást kritizálta a konzervatív irányzatú *Morning Post*, amelynek bécsi tudósítója Madame ROSE volt, STEED barátnője.⁵⁹ Jellemző, hogy a kritikusk hangokat a budapesti *Hungary* azzal intézte el, hogy a külföldiek képtelenek megérteni a bonyolult magyarországi helyzetet, s így inkább ne is szóljanak bele.⁶⁰ Eddig ugyanis a magyar sajtó mindig az ellenkezőjéről panaszkodott, hogy az angol sajtó közömbösen szemléli Magyarország nemzeti küzdelmét.

Nagy-Britannia bécsi nagykövete, Sir Edward GOSCHEN levélben számolt be GREY külügyminiszternek az Eighty Club egyes tagjainak bordélyházi botrányáról. Erről először STEEDTől értesült, akit nem vett komolyan, „tudva, hogy személyes sérelmet táplál velük szemben”, de a Budapesten járt Robert PERKS képviselő is megerősítette a hírt. PERKS érdeklődött az utazást megszervező RUTTKAY Vilmosnál is, aki szerint „ennyire talán nem volt súlyos az eset, de valóban nem viselkedtek jól”, egyikük például vacsora alatt rágyújtott a pipájára.^{60a} CAMPBELL-BANNERMAN miniszterelnök is reagált GOSCHEN tudósítására. Mint külügyminiszterének írta, „Ilyen veszélyes, amikor egy fel nem hatalmazott és felelőtlen testület — amely ugyan független, de a kormánnyal és annak támogatóival mégis annyira azonosítják — beleavatkozik egy nehéz kérdésbe.” Fölvetette, nem kellene-e érdeklődni a Club elnökénél, tervezik-e a magukról megfélemedezett klubtagok felelősségre vonását?⁶¹ A brit külügyminisztérium a látogatás és a *Montagsrevue* cikke után el is határozta, hogy „politikai okokból” nem szabad Magyarországnak támogatást nyújtani ipara Ausztriával szembeni kiépítéséhez.^{61a}

1907 tavaszán könyvet jelentetett meg az Eighty Club magyarországi látogatásukról. Ebben a legtöbb esetben szó szerint (illetve kissé lerövidítve) közlik az elhangzott beszédeket, pohárköszöntőket, de a gazdag képanyagon túl a könyv információs értéke igen csekély, nem segíti elő különösebben Magyarország megismerését. A befejező két fejezet foglalkozik a látogatással kapcsolatos vitákkal. Bécsi szívélyes fogadtatásukkal igyekszik igazolni, hogy nem avatkoztak be a Monarchia két felének vitájába. Ezután röviden ismerteti a magyarok „nemzeti sérelmeit”, a Függetlenségi párt érvrendszere alapján. (A király alig tartózkodik Magyarországon, a külügyminisztérium és a diplomaták ausztriai nézőpontúak, a hadsereg nyelve a német.) A magyarországi parlamentarizmus gyengéit a rendszer újkeletű voltával indokolja, KOSSUTH előadására hivatkozva tarthatatlannak mondja a *Népszava* vádjait a kormány munkásellenességéről, a választójog korlátozott voltával az általános, egyenlő választójogtól ugyancsak messze eső angliai rendszert állítja szembe, míg a választási anomáliákért a bukott kormányzatra hárítja a felelősséget. A nem-magyarok csekély parlamenti képviseletét és

58. *The Speaker*. 1906. okt. 13. [27?] A szóban forgó cikket csak a magyarországi angol lap beszámolója alapján tudtam tanulmányozni. *Hungary*. 1906. nov. 1., 7–9. l.

59. *Morning Post*. 1906. okt. 3.

60. *Hungary*. 1906. okt. 15., 12. és 14. l. Forster BOVILL és Sheena MACDONALD megjegyzései.

60a. GOSCHEN levele HARDINGE állandó külügyminiszter-helyetteshez. 1906. okt. 8. P.R.O. F.O. 800/40. — CHIROLhoz írt levelében (l. 56. jz.) STEED ugyancsak PERKS beszámolójára hivatkozott, de szerinte RUTTKAY megerősítette a hírt.

61. CAMPBELL-BANNERMAN levele GREY-hez. 1906. okt. 14. P.R.O. F.O. 800/40.

61a. Erről levéltári források alapján számol be BRIDGE: I. mű, 26. l.

a közszolgálat terén őket ért hátrányokat az Eighty Club könyve is rosszallja, s bár utal a magyarok domináns tradícióira és relatív többségére, ami az ausztriai németekről nem mondható el, mégis megjegyzi: „a magyarok az országon belül keveset veszítenének, az országon kívül pedig igen sokat nyernének, ha a többi népet a legnagyobbképp feltételek mellett partnerükké tennék”.⁶² A Függetlenségi pártban a könyv szerzői sok liberális vonást látnak: szociális és egyéb reformokat kíván, kiáll a nemzeti érdekekért, s azon van, hogy a nép képviselői ellenőrizzék államuk kormányzatát a parlament támogatását élvező kormányon keresztül, s ne kelljen alávetniük magukat a korona által kiválasztott miniszterek parlamenten kívüli uralmának. Magyarországon most ez a fő kérdés, mint Angliában III. György uralkodása alatt volt.⁶³ Ilyen nyílt koalíció melletti állásfoglalásra a látogatás idején egyszer sem került sor.

Kitért a könyv a kritikus hangokra is. Az út szerepét a helyszíni informálódás, a személyes találkozók lehetővé tételében látja. Elsőkézből tájékozódtak APPONYINÁL a katonai kérdésről és a nem-magyar nemzetiségek helyzetéről, látták a gazdaságokban és az erdészetekben folyó munkát, a mezőhegyesi ménesnél tapasztalták, „mit érhet a katonás rend és fegyelem, ha békés, termelő célt szolgál”. Hasonlóan tanulságos volt látni Kossuth kereskedelemügyi minisztériumának az ország iparának fellendítésére tett erőfeszítéseit, a falusi kézműipar támogatását, a *Népszava* különszáma szerzőinek „tehetségét és őszinte céljait”. Végül a könyv hangsúlyozza, hogy útjuk során senkit sem bántottak meg, a Monarchia minden irányzatával jó viszonyt igyekeztek kiépíteni, a magyarok vendégszeretete pedig mindig kellemes emlékük marad.

Az Eighty Club beszámolóját YOLLAND lelkesen üdvözölte: „felbecsülhetetlen értékét az adja, hogy ellensúlyozza a sugalmazott cikkek befolyását és a lelkiismeretlen pamfletírók ömlengéseit”. Szerinte a látogatók (Nagy-Britannia egyik legfontosabb politikai szervezetének tagjai, akik a jövőben hivatva lesznek döntő szerepet vinni a brit közvélemény alakításában) „nyílt elmével érkeztek, s abban a meggyőződésben távoztak, hogy a magyarok joggal tekintik magukat kormányzó nemzetnek, a magyar kultúra, közigazgatás és tudomány pedig rendkívül sokat haladt és figyelmet érdemlően magas szintet ért el”.⁶⁴ E függetlenségi óhajokkal szemben a liberális párti *Daily News* a könyvet ismertette éppen azt emelte ki, hogy a látogatás során elhangzottak és a könyv nem válthat ki ellenvetést egyetlen oldalról sem.⁶⁵ A másik liberális napilap, a *Daily Chronicle* megerősítette, hogy „országunk hivatalos liberalizmusának nem állt szándékában elkövetni azt az illetlenséget, hogy állást foglaljon egy olyan ország belső ügyei-ben, amelynek a kormányával baráti viszonyban állunk”. Bár Magyarország és más országok is a függetlenségek melletti kiállásként értelmezték a látogatást, ez csak a brit viszonyok és az angol politikai klubok nem-ismeretének a bizonyítéka. A *Chronicle* nem tagadta ugyan, hogy „a két nép között van természetes vonzalom és valódi érdekközösség”, de találóan mutatott rá, hogy Anglia példá-

62. *Eighty Club: Hungary*. 400–401. 1.

63. Uo., 30. és 401. 1.

64. A. YOLLAND: *Hungary and British Public Opinion*. = *Hungary*. 1907. ápr. 15., 6–8. l., valamint ugyanebben a folyóiratban az előzetes ismertetés, 1907. febr. 15.

65. A *Daily News* bírálatát ismertette a *Hungary*. 1907. aug. 1., 7. l.

(A *Times* kivételével Magyarország közkönyvtáraiban egyetlen I. világháború előtti angol napilap sem férhető hozzá.)

jának magyarországi követése egyelőre jórészt csak felszínes, ezért míg magyar részről igen tudatosan vallják a magyar—angol hasonlóság gondolatát, addig angol részről „nem tudjuk úgy viszonzni a bókot, ahogy azt (a magyarok) szeretnék”. Ennek ellenére persze „valóban érdekel bennünket Magyarország, romantikus történelme és nagy lehetőségei”.⁶⁶

A magyarországi politikai válságok, a *Times* és más lapok részletes tudósításai és kommentárjai, valamint a növekvő nyomást érző nemzetiségek fokozott külföldi propagandájának hatására 1907-ben már sokkal jobban ismerték Magyarországot Angliában, mint a korábbi években. A *Daily Chronicle* szavai azt jelezték, hogy még a hagyományosan rokonszenvező körök is csak komoly fenntartásokkal vallották magukat „magyarbarát”-nak. A kétséges politikai súlyú, de a magyar meghívóknál kétségkívül jóval progresszívabb Eighty Club körében szerzett nagyobb népszerűség, így — már az eltérő politikai beállítottságnál fogva is — kérészéletűnek bizonyult, rövidesen pedig megindult a kritika mind erősebb áradata, és a liberális—radikális körökben rövidesen ez vált uralkodóvá.⁶⁷ Ennek alapján kimondhatjuk, hogy az Eighty Club látogatására magyar részről ráfordított energia és költség nem bizonyult tartósan gyümölcsöző befektetésnek.

The Visit of the Eighty Club in Hungary in 1906

G. JESZENSZKY

28 members (with some ladies) of this Liberal-Radical political club paid a visit to Hungary between 20 September and 1 October 1906 on the invitation of the Hungarian “Party of Independence and 1848”, then the senior member of the coalition that assumed office after a prolonged constitutional crisis over the “national demands” on the King and the Austrian partner of the Dual Monarchy. The visit formed part of a long campaign carried on by the Hungarian Independentists under the leadership of Ferenc KOSSUTH (son of Lajos KOSSUTH) and Count Albert APPONYI with the aim of winning the sympathy of Great Britain to the national aspirations of Hungary. The visit was looked upon with ill feeling even by the Liberal British Government, who feared that it would strengthen the separatist tendencies within the Monarchy, and thus endanger the European balance of power. In Hungary the coalition press went out of its way to present the visit as a sign of British support, but the radical and socialist circles of Hungary exposed the real aims of the inviters as “intending to cover by the flag of liberalism the contraband of Hungarian feudal reaction.” The Hungarian Government indeed showed “royal hospitality” to the deputation lead by Henry NORMAN, M. P., and Sir Charles MCLAREN, M. P., President of the Metropolitan Railway in London, entertaining them at dinners, theatre performances, taking them to the Tatra Mountains, to the Iron Gate and the Kazán Pass on the Danube, etc. On 24th September a conference was held on Labour legis-

66. A *Daily Chronicle* cikkét is a *Hungary* közölte. 1907. júl. 1., 4—6. l.

67. A SETON—WATSON nevével fémjelzett kritikus álláspont győzelme meghatározta az Eighty Club látogatásának későbbi megítélését is. A magyarországi szereplésükről megemlékező kevés történeti munka egyike szerint „Egészen megdöbbentő volt, mennyire tökéletesen lóvátették az Eighty Club tagjait. Idejük javarészt azzal töltötték, hogy lakomáztak és beszédeket hallgattak a brit és a magyar alkotmány hasonlóságáról. Könyvükben alig esik említés a többi magyarországi nemzetiségről, sem pedig arról, hogy a magyarországi választójog egyike volt a legszűkebbeknek és legkorlátozottabbaknak egész Európában.” Harry HANAK: *Great Britain and Austria-Hungary during the First World War. A study in the formation of public opinion.* London, 1962. 4. l.

lation, which—despite the efforts of the six page special English edition of the social democratic paper *Népszava*—seemed to convince the English participants that the Hungarian Government was not anti-Labour, though perhaps a bit aristocratic and paternalistic.

The major issue of the visit, however, was the attitude of the Eighty Club delegation to the national aspirations of the Hungarian coalition, and here they showed great restraint avoiding any open espousal of the Hungarian side as opposed to the Austrian, thus causing disappointment to the more extremist Independentist wing. Yet despite all their cautiousness the visitors did utter some remarks of sympathy, which was seriously criticized by *The Times* and also by the *Saturday Review* as meddling into a dangerous hornet's nest out of sheer ignorance of the delicate Austro-Hungarian situation. In a leading article on 27 September *The Times*—no doubt under the influence of its Vienna correspondent, H. W. STEED—accused the Hungarian Government with endangering “the internal peace of foreign countries” and pursuing party interests. The semi-official reply of the Hungarians denied the charges and accused the English paper with bias and “an unjust anti-Hungarian attitude”, which was quite effectively dealt with by Steed on 29 September.

Although the English visitors did not stint their praise of Hungary, its progress and its great potentials, and even published a long account of the visit in book form, trying to explain “the case for Hungary”, they were unsuccessful even in Liberal circles to create an atmosphere more favourable to the demands of Hungary. In fact soon after their visit the majority of British public opinion—influenced by R. W. SETON-WATSON and others—came to question the rightness of the dominant position of the Hungarian element in Hungary and went over to the side of the non-Hungarian nationalities, or transferred its sympathies to the left-wing Hungarian critics of the ruling classes of Hungary. Thus in perspective the visit of the Eighty Club was a failure.

